

Ny studie av cancerpatienter i Umeå:

Alternativmedicin inget alternativ

Endast ett fåtal cancerpatienter i Umeå sjukvårdsregion använde sig av alternativmedicinska behandlingsmetoder mot sin sjukdom, mätt under tioårsperioden 1987–1996. Undersökningen omfattade 854 patienter som fick besvara en enkät. År 1987 tillfrågades även 144 personer hämtade ur det allmänna befolkningsregistret.

Cancerpatienterna skilde sig ej från jämförelsepopulationen 1987: 16,8 procent respektive 19,4 procent angav användning av alternativmedicinsk behandling. För cancerpatienterna var motsvarande siffror 1990 14,4 procent, 1996 16,4 procent.

Majoriteten av behandlingarna gällde värk i muskler eller rörelseapparaten. Kiropraktik och akupunktur var de vanligaste alternativmedicinska terapierna.

Under den senaste tjuugoårsperioden har intresset för alternativmedicinska behandlingsmetoder i vid bemärkelse ökat i den svenska befolkningen. Åtminstone vissa former av alternativmedicin har varit kontroversiella [1]. Alternativmedicinska behandlingsformer utgörs t ex av akupunktur, homeopati, zonerapi, THX, Iscador etc. I England använder man förutom namnet alternativmedicin också benämningar som »komplementär medicin» och »icke konventionella behandlingsmetoder» [2].

För de cancerpatienter där behandlingen inte är botande och dessutom medför biverkningar praktiserar alternativmedicinska behandlingsformer i större omfattning. Vi har undersökt förekomsten av sådana behandlingsformer avseende patienter inom upptagningsområdet för onkologiska kliniken i Umeå under tidsperioden 1987–1996.

Under den perioden har nya behandlingsformer för cancer införts, vilket är

av intresse då det gäller förekomsten av alternativmedicin under en längre tidsperiod.

MATERIAL OCH METOD

En enkät skickades 1987 ut till patienter vars namn slumpartat hämtats ur det lokala cancerregistret. Ur befolkningsregistret hämtades ett antal personer med likartad köns- och åldersfördelning som cancerpatienterna, och även dessa erhöll frågeformuläret. Uppföljning gjordes 1990 och 1996 av cancerpatienter som kontrollerades vid onkologiska kliniken i Umeå. Dessa personer utvaldes konsekutivt från mottagningslistor.

Som ett kriterium gällde för alla cancerpatienter dels att minst ett år skulle ha förflutit från cancerdiagnos till undersökningstillfället, dels att de bedömdes vara kapabla att medverka i undersökningen.

Bröstcancer var den vanligaste cancerdiagnosen bland kvinnliga patienter, bland männen dominerade prostatacancer eller malignt lymfom.

Samma enkät vid tre tillfällen

Vid samtliga tre undersökningstillfällen användes samma enkät. Den upptog frågor om bl a eventuell aktuell sjukdom, förekomst av alternativmedicinsk behandling, för vilken diagnos i så fall, om behandlingen haft effekt, uppfattning om vilka sjukdomar som kan förbättras av alternativmedicin samt om livsföringen förändrats av eventuell sjukdom. Vi efterhörde även på vilket sätt patienten fått information om alternativmedicinsk behandling.

RESULTAT

Svarsfrekvens och åldersfördelning framgår av Tabell I. Totalt omfattade undersökningen 972 patienter med cancersjukdom.

I Tabell II framgår svarsfrekvensen för olika typer av alternativmedicinsk behandling. Vanligast förekommande var akupunktur och kiropraktik. I undersökningen 1987 var alternativmedicinsk behandling lika vanlig bland can-

Författare

LENNART HARDELL

docent, överläkare, onkologiska kliniken, Regionsjukhuset, Örebro

MARTIN NORDENSTAM

biträdande överläkare, onkologiska kliniken, Norrlands Universitetssjukhus, Umeå

INGEBORG MOQVIST

fil dr, universitetslektor, pedagogiska institutionen, Umeå universitet

LEIF LINDBERG

docent, universitetslektor, pedagogiska institutionen, Umeå universitet.

cerpatienter som bland populationskontrollerna.

I undersökningen 1990 var användningen av alternativmedicin i stort sett oförändrad hos cancerpatienterna efter 1987. Viss ökning sågs 1996 bland kvinnorna, medan användningen bland männen snarast hade minskat under tidsperioden efter 1987. Viss ökning sågs efter 1987 hos kvinnor av användningen av akupunktur, hälsohemsvistelse och naprapati. För männen sågs framför allt att andelen som använt sig av kiropraktik minskat efter 1987.

Besvär från rörelseapparaten dominerade

Majoriteten (50–60 procent) av de personer som sökte alternativmedicinsk behandling hade besvär från rörelseapparaten, framför allt ryggvärk, ischias, led- och muskelvärk. Ca 30 procent av cancerpatienterna jämfört med ca 50 procent av kontrollerna angav 1987 att de blivit hjälpta av alternativmedicinsk behandling; 1996 rapporterade 71 procent av kvinnliga cancerpatienter och 57 procent av manliga att de blivit hjälpta av sådan behandling.

Antalet patienter som använt sig av alternativmedicinsk behandling för cancersjukdom var litet: sex patienter 1987, nio patienter 1990, sju 1996. Över hälften av dessa patienter angav att de förbättrats av behandlingen (Tabell III).

Ett flertal sjukdomstillstånd angavs

Tabell I. Antal fall och kontroller, medelålder och, inom parentes, åldersvariation i studien.

	Besvarat	Ej kapabel		Vägran		Totalt
		Antal	Procent	Antal	Procent	
Studie 1987						
<i>Fall</i>	315	13	3,5	44	11,8	372
Kvinnor	164	4	2,1	23	12,0	191
	60,2 (24–82)					
Män	151	9	5,0	21	11,6	181
	62,6 (20–83)					
<i>Kontroller</i>	144	4	2,2	37	20,0	185
Kvinnor	76	2	2,1	18	18,8	96
	59,1 (33–82)					
Män	68	2	2,2	19	21,3	89
	61,8 (24–83)					
Studie 1990						
<i>Fall</i>	181	3	1,5	16	8,0	200
Kvinnor	91	0		9	9,0	100
	57,2 (25–89)					
Män	90	3	3,0	7	7,0	100
	60,9 (20–85)					
Studie 1996						
<i>Fall</i>	358	1	0,3	41	10,3	400
Kvinnor	184	1	0,5	15	7,5	200
	61,0 (16–90)					
Män	174	0		26	16,8	200
	60,3 (22–89)					
Totalt						
<i>Fall</i>	854	17	1,7	101	10,4	972
Kvinnor	439	5	1,0	47	9,6	491
Män	415	12	2,5	54	11,2	481

kunna lindras av alternativ medicinsk behandling, främst olika värtillstånd, men även diabetes, hjärt-kärlsjukdomar, neurologiska sjukdomar, psykiska besvär och övervikt. Andelen patienter som ansåg att cancersjukdom kan påverkas av alternativmedicinsk behandling var endast ca 1 procent.

Livsstilsfaktorer

I Tabell IV beskrivs olika frågor om livsstilsfaktorer. Andelen patienter som själva tagit reda på olika behandlings-

metoder var tämligen konstant över åren, liksom andelen individer som rapporterade ändrade kostvanor. Någon nämnvärd skillnad mellan fall och kontroller sågs ej 1987. Intag av vitaminer minskade bland kvinnliga cancerpatienter under tidsperioden, men ökade bland männen. En klar nedgång i selenintag noterades bland kvinnorna. Betydligt fler personer rapporterade minskad rökning 1996 än 1987. Någon nämnvärd skillnad sågs däremot ej i ändring av livsföring på annat sätt.

Nytt 1996 var att 18 kvinnor (9,8 procent) och fem män (2,9 procent) rapporterade intag av Q10. Intag av antioxidanter rapporterades av fyra kvinnor och en man. Ginseng konsumerades av sex kvinnor och fyra män i undersökningen 1996.

DISKUSSION

Skolmedicinen hävdade sig

Studien visar att alternativmedicinska behandlingsmetoder mot cancersjukdom har använts av endast ett fåtal patienter under den studerade tioårsperioden. Flest patienter rapporterade sådan användning i undersökningen 1990, vilket kan vara betingat av slumpen. Resultaten 1996 är likartade dem från 1987.

Skolmedicinska behandlingsmetoder har således väl hävdats sin ställning under den undersökta tidsperioden. Endast ca 1 procent av cancerpatienterna i undersökningen 1996 ansåg att alternativmedicinsk behandling generellt är av värde vid cancersjukdom. Resultatet var likartat 1990, men visade då en klart mindre andel än 1987.

Behandling med Iscador och THX har i massmedierna diskuterats som en möjlighet vid cancersjukdom. Anmärkningsvärt få patienter hade prövat dessa behandlingsmetoder. En nackdel i studien är dock att endast polikliniska patienter undersöktes, varav en del kontrollerades för utläkt cancersjukdom. Av intresse vore att göra motsvarande studie av svårt cancersjuka patienter. Det är tänkbart att alternativmedicinska behandlingsmetoder är mer frekventa i den patientgruppen.

Akupunktur och kiropraktor-behandling vanligast

Vanligast förekommande behandlingsmetoder var akupunktur och kiro-

Tabell II. Förekomst (procent) av olika former av alternativmedicinsk behandling.

	Fall 1987		Kontroller 1987		Fall 1990		Fall 1996	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Akupunktur	3,7	3,3	5,3	4,4	6,6	5,6	8,7	5,2
Fasta	1,2	0,7	3,9	1,5	3,3	–	1,6	1,1
Homeopati	1,8	3,3	6,6	–	3,3	–	1,1	1,1
Hälsohemsvistelse	4,3	2,0	6,6	2,9	1,1	–	7,6	1,7
Iscador	0,6	1,3	–	–	2,2	2,2	0,5	0,6
Kiropraktik	7,9	9,9	6,6	10,3	5,5	6,7	7,1	5,2
Naprapati	–	1,3	1,3	1,5	1,1	–	3,3	1,7
Naturläkemedel	2,4	1,3	2,4	–	6,6	1,1	3,3	4,0
Vitaminkur	1,2	–	–	–	3,3	–	4,9	1,1
Zonterapi	1,8	2,0	3,9	–	–	1,1	3,8	2,3
Övrigt ¹	3,0	2,1	–	1,5	2,2	1,1	6,4	3,5
Totalt	15,9	17,9	17,1	22,1	14,3	14,4	20,7	12,1
varav för cancer	1,8	1,3	–	–	6,6	3,3	2,7	1,1

¹ Inkluderar bl a antroposofisk medicin, magnetterapi, mental träning, mineralkur och THX.

praktik, vilket är logiskt eftersom de vanligaste indikationerna var olika smärttillstånd i ledapparaten.

Cirka hälften av de cancerpatienter som använt sig av alternativmedicinsk behandling rapporterade förbättrat hälsotillstånd. De behandlingsformer som använts var dock mycket skiftande och någon klar relation till specifik behandling kunde ej ses. Resultatet byggde dessutom på få patienter. Flertalet kvinnliga fall hade diagnosen bröstcancer.

Någon säkerställd skillnad i ändrade kostvanor kunde ej ses. Av intresse är att även kontrollpersonerna i nästan lika stor utsträckning som fallen angav ändrade kostvanor i undersökningen 1987. Fyndet bland cancerpatienterna får således tolkas med försiktighet och tyder snarast på generella kostvaneförändringar i befolkningen.

Minskat intag av mineraler och vitaminer

Beträffande intag av mineraler, spårämnen och vitaminer sågs en nedåtgående tendens för kvinnliga cancerpatienter under tidsperioden, medan andelen ökade bland männen. I undersökningen 1987 var ett sådant intag klart mer frekvent bland kvinnliga cancerpatienter än bland populationskontroller, medan fyndet var likartat för de två undersökta manliga grupperna.

Av intresse är att selenintaget klart minskade bland kvinnliga cancerpatienter under studieperioden. En nedåtgående trend sågs för samtliga tre undersökningstillfällen. Intaget bland män var i princip oförändrat under tidsperioden. 1987 sågs inga större skillnader jämfört med manliga kontroller, varför resultatet för manliga cancerpatienter snarast återspeglar generella förhållanden bland män i befolkningen.

Fler män var rökare, eller före detta rökare, än kvinnorna. Andelen aktiva rökare sjönk både bland kvinnliga och manliga cancerpatienter. Bland aktiva rökare hade betydligt fler cancerpatienter ändrat sina rökvanor 1996 än 1987.

Ca 20 procent av cancerpatienterna angav att de ändrat sin livsföring i andra avseenden. Siffran var relativt konstant under tidsperioden. Bl a hade ökad uttrötthet till följd av sjukdomen medfört inskränkt rörlighet. Färre kontrollpersoner än cancerpatienter angav 1987 att de ändrat sin livsföring under senare tid.

Knappt 10 procent angav att alternativmedicinsk behandling kan hjälpa mycket vid olika sjukdomstillstånd. Siffran var tämligen konstant under tioårsperioden. Något fler män i studien 1996 än 1987 angav att viss hjälp kan fås av alternativmedicinsk behandling.

Tabell III. Cancerpatienter som sökt alternativmedicinsk behandling för sin sjukdom. Med »vet ej» avses att patienten ej kunde ange resultatet av behandlingen.

	Diagnos	Behandling	Resultat
Studie 1987			
<i>Kvinnor</i>			
1947	ca ovari	Iscador	vet ej
1928	ca mamma	magnetterapi, hälsohem	förbättrad
1940	hypofystumör	naprapati före diagnos (uppger att naprapaten ställde tumördiagnosen!)	–
1925	ca mamma	magnetterapi, hälsohem	vet ej
<i>Män</i>			
1924	ca recti	Iscador	ej förbättrad
1951	ca pancreatis	antroposofisk medicin, homeopati, hälsohem	förbättrad
Studie 1990			
<i>Kvinnor</i>			
1917	ca mamma	kiropraktik	förbättrad
1928	ca epipharyngis	Iscador	förbättrad
1931	ca mamma	Iscador, hälsohem, naturläkemedel, vitaminkur, antroposofisk medicin	vet ej
1932	Ewingsarkom	akupunktur	förbättrad
1942	malignt melanom	akupunktur	vet ej
1951	ca mamma	homeopati, naturläkemedel	förbättrad
<i>Män</i>			
1928	ca coli	Iscador, THX	ej förbättrad
1941	non-Hodgkin lymfom	naturläkemedel	vet ej
1948	nervtumör	Iscador	vet ej
Studie 1996			
<i>Kvinnor</i>			
1941	ca mamma	fasta, hälsohem, mental träning, mineralkur, vitaminkur, psykoterapi	förbättrad
1956	ca mamma	homeopati, naturläkemedel, vitaminkur	förbättrad
1943	ca mamma	fasta, hälsohem, magnetterapi, mineralkur, vitaminkur	förbättrad
1935	ca mamma	Iscador, vitaminkur	ej förbättrad
1957	nasopharynxcancer	healing, mental träning	förbättrad
<i>Män</i>			
1916	ca prostata	akupunktur	förbättrad
1923	ca prostata	kiropraktik, zonterapi	förbättrad

För kvinnorna var motsvarande siffra oförändrad. Endast någon procentenhet angav att alternativmedicinsk behandling ej är till någon hjälp alls.

Mellan 10 och 15 procent av cancerpatienterna angav att de själva tagit reda på möjliga behandlingsmetoder för sin sjukdom. Andelen var likartad under hela undersökningsperioden. Majoriteten hade fått information av en närstående eller läst i tidningar om alternativmedicinsk behandling. Däremot framkom ej om man diskuterat frågan med sin behandlande läkare eller ens talat om att man samtidigt praktiserade alternativmedicinsk behandling. Å andra sidan inkräktade inte alternativmedicinsk behandling på genomförandet av skolmedicinska behandlingsformer.

Studier internationellt

I en undersökning från Norge rapporterades 20 procent av cancerpatienter ha använt sig av alternativmedicinsk behandling [3]. Både från Finland [4] och från Danmark [5] rapporterades att 45 procent av cancerpatienterna använde sig av alternativmedicinsk behandling, medan en amerikansk undersökning rapporterade 24 procent [6].

Resultaten i de olika studierna är ej helt jämförbara eftersom olika patientgrupper undersökts, i någon studie t ex inneliggande svårt sjuka patienter. Dessa förväntas ha större benägenhet att använda alternativmedicinsk behandling än polikliniska patienter. Sannolikt är användningen mer vanlig i Sverige bland svårt sjuka cancerpatienter. I en amerikansk studie kunde ingen förlängd överlevnad påvisas hos patienter med alternativmedicinsk behandling i förhållande till en jämförbar grupp cancerpatienter utan sådan behandling [7].

I mitten av 1980-talet genomfördes

I mitten av 1980-talet genomfördes

Tabell IV. Ändring av olika livsstilsfaktorer, procent.

	1987		Fall 1990	Fall 1996
	Fall	Kontroller		
Tagit reda på behandlingsmetoder	14,3	7,6	13,3	13,9
Ändrat kostvanor	24,8	22,9	23,8	23,4
Ändrat intag av mineraler, spårämnen, vitaminer	25,7	13,2	17,1	21,7
Intar vitaminer	39,4	28,5	34,5	40,9
Intar mineraler, spårämnen	13,3	5,6	13,8	21,8
Intar selen	31,7	20,8	18,2	15,9
Rökare	19,1	27,1	22,7	14,8
Ändrat rökvanor				
nej	61,2	59,0	58,5	23,6
röker mer	5,4	7,8	5,3	0
lika, ej halvbloss	4,9	6,9	4,9	5,6
minskat	28,5	26,3	31,3	70,8
Tidigare rökare	31,4	25,6	36,0	32,2
Ändrat livsföring på annat sätt	17,4	9,7	17,7	21,2
Anser att alternativmedicinsk behandling hjälper andra människor				
mycket	6,3	8,3	7,2	10,1
i viss mån	32,7	40,3	36,5	41,3
nej, inte alls	6,4	4,2	0,6	1,7
vet ej	54,6	47,2	55,7	46,9

två undersökningar syftande till att studera omfattning av och attityder till alternativmedicinska behandlingar hos den svenska befolkningen [8]. I åldersintervall 16–74 år hade 22 procent erfarenhet av alternativmedicinsk behandling, dvs i samma storleksordning som bland våra kontrollpersoner 1987.

Den vanligaste behandlingsformen var kiropraktik, som 13 procent av undersökningsgruppen hade erfarenhet av. Homeopati hade 4 procent prövat, akupunktur 3,4 procent, naprapati 2,2 procent och zonterapi 2,1 procent, dvs siffrorna var jämförbara med våra resultat.

Utvärdering

En del alternativmedicinska behandlingsmetoder har utvärderats i studier. Homeopatisk blodtrycksbehandling angavs i en randomiserad korsstudie generellt ge tendens mot större välbefinnande än placebo hos en grupp patienter med lindrig eller moderat hypertoni [9]. Akupunktur har beskrivits som ett komplement till medicinsk och kirurgisk behandling av kärlkramp [10]. Naprapati har utvärderats i olika studier och angetts ha effekt bl a hos patienter med kroniska halsrygggradsmärtor [11].

Dessa resultat överensstämmer med våra resultat.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar vår undersökning att endast ett fåtal cancerpatienter har använt sig av alternativmedicinska behandlingsmetoder för sin sjukdom. Under tioårsperioden 1987–1996 har andelen inte ökat. Endast ca 1

procent av cancerpatienterna angav 1996 att alternativmedicinsk behandling kan vara av värde vid cancersjukdom, vilket tyder på hög tilltro till skolmedicinen.

Undersökningen bekostades av Cancerforskningsfonden i Umeå, Cancerfonden vid Regionsjukhuset i Örebro och Medicinska forskningsrådet. Forskningssekreterare Monica Sandström deltog i datainsamlingen.

Referenser

1. Boström H. Riskerna med alternativmedicin är underskattade. *Socialmedicinsk Tidskrift* 1990; 67: 505-7.
2. Micozzi MS, Koop LE, eds. *Fundamentals of complementary and alternative medicine*. New York: Churchill Livingstone, 1996.
3. Risberg T, Lund E, Wist E, Dahl O, Sundström S, Andersen OK et al. The use of non-proven therapy among patients treated in Norwegian oncological departments. A cross-sectional national multicentre study. *Eur J Cancer* 1995; 31A: 1785-9.
4. Arrko PJ, Arkko BL, Kari-Koskinen O, Taskinen PJ. A survey of unproven cancer remedies and their use in an outpatient clinic for cancer therapy in Finland. *Soc Sci Med* 1980; 14A: 511-4.
5. Damkier A, Bonde Jensen A, Rose C. Kraeftepatienters brug af Q10. *Ugeskr Laeger* 1994; 156: 813-8.
6. Eisenberg DM, Ronald MD, Kessler RC, Foster C, Norlock FE, Calkins DR et al. Unconventional medicine in the United States. Prevalence, costs, and patterns of use. *N Engl J Med* 1993; 328: 246-52.
7. Cassileth BR, Lusk EJ, Guerry DP, Blake AD, Walsh WP, Kascius L et al. Survival and quality of life among patients receiving unproven as compared with conventional cancer therapy. *N Engl J Med* 1991; 324: 1180-5.
8. Eriksson CG, Davidsson G, Davidsson U. Alternativmedicinens utbredning i Sverige. *Socialmedicinsk Tidskrift* 1990; 67: 453-5.
9. Richter A, Hjalmarson Å, Hartford M, Björklund E. Homeopatisk blodtrycksbehandling – en randomiserad cross-over studie. *Socialmedicinsk Tidskrift* 1990; 67: 474-6.
10. Richter A, Dragin B, Herlitz J, Hjalmarson Å. Traditionell kinesisk akupunktur vid angina pectoris. Randomiserad cross-over studie. *Socialmedicinsk Tidskrift* 1990; 67: 477-9.
11. Berg H. Naprapati som behandlingsmetod. *Socialmedicinsk Tidskrift* 1990; 67: 480-4.

Summary

New study of cancer patients in Umeå; alternative medicine no alternative

Lennart Hardell, Martin Nordenstam, Ingeborg Moqvist, Leif Lindberg.

Läkartidningen 1998; 95: 2092-5

A questionnaire study comprising 854 cancer patients in the Umeå health care region and covering the 10-year period, 1987–96, showed only a few cancer patients to use alternative medicine treatment for their disease. As compared with 19.4 per cent of 144 residents selected from the population register who answered the questionnaire in 1987, 16.8 per cent of the cancer patients reported using alternative treatments in 1987, 14.4 per cent in 1990, and 16.4 per cent in 1996. The commonest forms of alternative medicine used were chiropractic and acupuncture, and the majority of treatments were for pain in the muscles or musculoskeletal system.

Correspondence: Dr Lennart Hardell, Dept of Oncology, Regionsjukhuset, S-701 85 Örebro.

Se även medicinsk kommentar i detta nummer.